

PENSIOENEN

Verlag symposium 'Keuzevrijheid en pensioenen'

Onlangs verscheen het ESB dossier 'Keuzevrijheid en pensioenen', over de mogelijkheden, onmogelijkheden en wenselijkheid van meer keuzevrijheid binnen het pensioenstelsel (ESB 4703). Op 22 april vond bij Dudok in Den Haag het gelijknamige symposium plaats, waar wetenschappers, beleidsmakers en uitvoerders over het thema doorpraatten.

MATTHIJS WILLEMSE
Redacteur ESB

Er is behoefte aan meer keuzevrijheid in het pensioenstelsel maar mensen hebben weinig zicht op de consequenties van die vrijheid, zegt Jette Klijnsma bij aanvang van het ESB-symposium 'Keuzevrijheid en pensioenen'. De staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid benadrukt dat bij hervorming van het pensioenstelsel de juiste balans moet worden gevonden tussen meer keuzevrijheid enerzijds en het verplichtende karakter van het pensioenstelsel anderzijds.

Vergroting van de keuzevrijheid is inmiddels een van de meest besproken thema's in de discussie over de toekomst van het Nederlandse pensioenstelsel. Daarbij komen meerdere aspecten van het pensioenstelsel aan de orde, denk bijvoorbeeld aan het moment van pensionering, de omvang en het risicoprofiel van de pensioenopbouw en de mate van risicodeling tussen de pensioendeelnemers. Maar voor welk probleem vormen de diverse vormen van keuzevrijheid eigenlijk een oplossing? En wat zijn de consequenties van meer keuzevrijheid voor het pensioenstelsel en zijn deelnemers? Over deze vragen gingen wetenschappers, beleidsmakers en pensioenbeheerders en -verzekeraars op 22 april bij Dudok in Den Haag met elkaar in discussie. Het gesprek stond onder leiding van Sandra Phlippen (ESB).

Jette Klijnsma, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, opent het symposium

WENSELIJKHEID VAN KEUZEVRJHEID

Het bieden van meer keuzevrijheid in het pensioenstelsel biedt volgens Paul de Beer (Universiteit van Amsterdam) in potentie diverse voordelen. Zo kan de introductie van keuzevrijheid bij het vaststellen van de pensioenuitvoerder de pensioenaanbieders mogelijk prikkelen om beter te presteren. Bovendien krijgen pensioendeelnemers op deze wijze – ook wanneer zij frequent van baan wisselen – de mogelijkheid om hun pensioen gedurende hun hele leven bij één beheerder onder te brengen.

Het belangrijkste voordeel van meer keuzevrijheid bestaat misschien wel in de mogelijkheid om individuele pensioenen beter af te stemmen op de uiteenlopende voorkeuren en behoeftes van mensen. Maar of pensioendeelnemers die mogelijkheid in de praktijk daadwerkelijk zullen benutten betwijfelt Onno Steenbeek (Erasmus Universiteit Rotterdam): “Veel mensen geven aan behoefte te hebben aan meer keuzevrijheid, maar gebruiken deze niet wanneer ze daar eenmaal over beschikken.”

Wanneer pensioendeelnemers wel gebruikmaken van hun keuzevrijheid, is het bovendien allerminst zeker dat zij verstandige keuzes zullen maken. De voorkeuren van mensen blijken namelijk niet stabiel te zijn, maar zijn afhankelijk van de context. “Welke keuzes je aan mensen voorlegt, en de manier waarop je ze deze keuzes aanbiedt, heeft invloed op de uiteindelijke pensioenbeslissing”, aldus Steenbeek. De Beer benadrukt daarom het belang van goede standaardopties, zodat keuzevrijheid voor de grote meerderheid niet tot negatieve consequenties hoeft te leiden. Niettemin blijft het gevaarlijk om pensioendeelnemers de vrijheid te bieden om in het geheel uit de pensioenregeling te stappen. Dan bestaat het risico dat met name jonge deelnemers op basis van kortzichtige overwegingen uittreden. Volgens De Beer is de kans op uitstelgedrag groot: “Ook als mensen aangeven meer te willen sparen voor hun pensioen, dan beginnen ze daar liever morgen mee dan vandaag.”

CONSEQUENTIES VOOR HET PENSIOENSTELSEL

Wat voor consequenties heeft de introductie van keuzevrijheid voor het bestaande pensioenstelsel? Binnen het huidige collectieve stelsel zijn beperkte vormen van keuzevrijheid mogelijk – bijvoorbeeld het zelf kiezen van de pensioenleeftijd. Verdergaande vormen van keuzevrijheid, zoals het bepalen van de pensioenuitvoerder of het risicoprofiel van de pensioenbeleggingen, staan op gespannen voet met het bestaande stelsel waarin alle premies worden gestort in een collectief pensioenfonds. Deze vormen van

keuzevrijheid maken het noodzakelijk dat er duidelijkheid komt over individuele eigendomsrechten en dat de veelbesproken doorsneesystematiek op de helling gaat.

De doorsneesystematiek houdt in dat iedere pensioendeelnemer eenzelfde percentage pensioenpremie inlegt. Dat klinkt redelijk, maar dit heeft in de praktijk tot gevolg dat jongeren de pensioenopbouw van ouderen subsidiëren. Een euro premie die wordt ingelegd door een jonge pensioendeelnemer kan immers veel langer renderen dan die van een oudere deelnemer, maar dit wordt niet gecompenseerd door een hogere pensioenopbouw. Pas op latere leeftijd wordt deze achterstand weer ingehaald, waardoor er in feite sprake is van een omslagement in het huidige pensioenstelsel. “Het is niet mogelijk om een overgang te maken naar een systeem met vergaande keuzevrijheid en tegelijkertijd de doorsneesystematiek te handhaven. Als deelnemers de mogelijkheid krijgen om de pensioenregeling te verlaten dan zullen jongeren immers massaal uittreden”, waarschuwt Sweder van Wijnbergen (Universiteit van Amsterdam). “Niettemin is de doorsneesystematiek op zich onwenselijk. Deze leidt immers niet alleen tot herverdeling van jong naar oud, maar ook van arm naar rijk, doordat de inkomensverschillen in de tweede fase van het werkzame leven veel groter zijn.”

In het publieke debat is de heersende opvatting dat het afschaffen van de doorsneesystematiek heel duur is. Deze gedachte berust volgens Van Wijnbergen en Roel Mehlkopf (Universiteit van Tilburg) echter op een misverstand. “In het huidige pensioenstelsel bestaat er reeds een impliciete schuld tussen generaties. Wanneer je de doorsneesystematiek afschaft dan doe je niets anders dan die bestaande schuld expliciet maken”, aldus Mehlkopf.

Foto linksonder:
Overhandiging
ESB Dossier aan
staatssecretaris Jetta
Klijnsma

Foto rechtsboven:
Aan tafel vlnr:
Onno Steenbeek,
Sandra Phlippen en
Paul de Beer

ERVARINGEN MET KEUZEVRIJHEID

Pensioenfondsen en -verzekeraars hebben beide al enige praktijkervaring opgedaan met het aanbieden van keuzevrijheid. Wat kunnen we leren van die ervaringen? Volgens Paul Duijsens (ABP) geven deelnemers van het pensioenfonds aan interesse te hebben in een deeltijdpensioen en de mogelijkheid om eerder of later met pensioen te gaan. Maar tegelijkertijd blijken deze opties in de praktijk toch nog maar weinig benut te worden. Daarmee lijkt de gebreken voorkeur van deelnemers af te wijken van hetgeen ze zeggen te willen.

Verzekeraars hebben al wat meer ervaring opgedaan met keuzevrijheid dan pensioenfondsen, omdat de derde pijler van het pensioenstelsel hiervoor meer ruimte biedt. Maarten van Edixhoven (AEGON) geeft aan dat ook hier de ervaring leert dat het grootste deel van de verzekerden kiest voor de standaardoptie. “We zien wel dat steeds meer deelnemers vragen stellen over hun pensioen en invloed willen hebben op de beleggingskeuzes.”

Het bieden van keuzevrijheid is niet de enige mogelijkheid om pensioenen beter te laten aansluiten bij de individuele voorkeuren. Door het pensioen beter af te stemmen op individuele kenmerken die reeds bekend zijn, is het mogelijk om maatwerk te bieden binnen een collectieve pensioenregeling. Fieke van der Lecq (Erasmus Universiteit Rotterdam en SER) denkt dat hier een eerste stap gemaakt kan worden: “Op basis van objectieve criteria – zoals de aanwezigheid van een eigen huis – is het mogelijk het collectieve pensioen te verfijnen. Daarna kun je door de voorkeuren van deelnemers te achterhalen het pensioen verder aanpassen aan de individuele preferenties.”

De praktijkervaringen van pensioenfondsen en -verzekeraars bieden voor onderzoekers een schat aan informatie die benut kan worden om meer te leren over de effecten van keuzevrijheid. Op basis van informatie die recent beschikbaar is gemaakt, gaat Mehlkopf onderzoek doen naar de mogelijke welvaartswinst van diverse vormen van keuzevrijheid. Daarbij worden empirische inzichten uit de gedragseconomie benut om ook inzicht te krijgen in het welvaartsverlies dat optreedt wanneer deelnemers onverstandige keuzes maken.

Om meer onderzoek naar de effecten van keuzevrijheid mogelijk te maken, pleitte Van der Lecq voor betere, openbare toegang tot de reeds aanwezige informatie: “Er

is behoefte aan een pensioenkadaster, waarbij op huishoudensniveau zichtbaar is wat voor pensioenkeuzes gemaakt worden.” Op basis van deze data is het bijvoorbeeld mogelijk nader onderzoek te doen naar de discrepantie tussen wat mensen zeggen te willen op het gebied van keuzevrijheid en de keuzes die ze daadwerkelijk maken.

CONCLUSIE

Door meer keuzevrijheid te introduceren in het pensioenstelsel kan het pensioen in potentie beter aansluiten bij de individuele voorkeuren van mensen. Pensioendeelnemers geven aan behoefte te hebben aan meer keuzevrijheid, maar blijken deze in de praktijk slechts weinig te benutten. Om te voorkomen dat de introductie van keuzevrijheid tot verkeerde keuzes leidt, zijn goede standaardopties essentieel. Binnen het huidige collectieve pensioenstelsel zijn zonder ingrijpende wijzigingen slechts eenvoudige vormen van keuzevrijheid mogelijk – bijvoorbeeld de keuze voor de pensioenleeftijd. Verdergaande vormen van keuzevrijheid – zoals de vrijheid om uit een pensioenregeling te stappen – staan op gespannen voet met het collectieve karakter van het huidige pensioenstelsel en maken het ten minste noodzakelijk dat de doorsneesystematiek op de helling gaat. Wat betreft deze vergaande vormen van keuzevrijheid is er eerst meer inzicht nodig in de daadwerkelijke kosten en baten van deze opties.

Vlnr: Sweder van
Wijnbergen en Roel
Mehlkopf

